

A NYOMDÁSZAT MINT IPARMŰVÉSZET.

ÍRTA: CZAKÓ ELEMÉR.

AZ IPARMŰVÉSZET egész vonalán, tehát a nyomdászathoz is most kezdődik a második reneszánsz a tiszta művészet jegyében. A mi képes lapjaink és illusztrált könyveink is artisztikus díszszel ékeskednek; derék nyomdászaink pedig szaksajtóikban, szakkurzusaikon és főleg lelkes zászlóvivőik által mind több és több művészi tartalmat hoznak bele a sablonoktól lenyügözött nyomdászathozunkba.

Természetesen hazánkban a nyomdászati megmodernizálásához az első impulzust angol, német és amerikai példák adták meg. A magyarosodás csendes munkája azonban e téren is el fog kezdődni. Önálló és eredeti formák s elrendezési módok keletkeznek. Mert hisz' örökké nem járhatunk iskolába! Mihelyest magyar emberek tömegesebben kezdenek foglalkozni a nyomdászati iparművészetével és pedig olyanformán, hogy nem csak utánozgatni próbálnak, hanem igyekeznek kitanulni mindazokat az alapelveket, esztétikai törvényeket, amelyek segítségével önálló alkotásra is képesek, — azonnal nemzeti jellegűvé fog erősödni a magyar nyomdászati művészet is. Az egészen modern ízű alkotásokban is érezhetővé fog válni a hazai zamat.

A nyomdászati életető eleme a művészet. Azaz nem pusztán gyakorlati célnak szolgál a tipográfia, mint az ipar, hanem épúgy vágyik tetszeni, óhajt hangulatot kelteni a maga eszközeivel is, mint a művészet. Szóval, arányosan osztozkodik meg rajta ipar és művészet.

Arányosan, de változó fokokban. A két alkotó tényező egyesülése szerint számtalan fokú skálája jön létre a nyomdászat iparművészetének, a legalsóbb fokú ipari működéstől kezdve a legfelsőbb művészi alkotásokig.

A nyomdászati termékek apja-anyja a nyomdász és a sajtó. Az ember és a gép révén születik itt a mű. Valamikor, az írott kódexek korában, csak az ember alkotta egyedül a könyvet az összes betűivel, díszeivel és képeivel együtt. A sajtó feltalálása óta azonban szövetségbe lépett a géppel, mely századról századra mindinkább kiterjesztette hatalmát a nyomdászat fölött és megölte benne a művészetet. A büszke nyomdászt, a „liberalis ars“ (szabad művészet) gyakorlóját, lefokozta rangjáról és mechanikus szerkezetek kezelőjévé tette. A tétovázó, lassú, lankadó és sokszor ügyetlen kéz helyét felváltotta a biztos, gyors, fáradhatlan és pontos gép. Igen ám, de mi következett ebből? A sok mechanizmus között veszendőbe indult a szellem. Az eltérést nem tűrő biztosság hideg és merev, a melylyel szemben a pontatlanság élénk és változatos. Meller mondja egyik essay-ében, hogy az iparművészeti alkotásoknál varázserőt sugároz a munkáját szerető kéznek egy csekély reszketeg nyoma. Ime a gép pontossága ilyen szempontból mily örökké egyforma. A kéz lassú, de mozdulata tele van élettél; a gép gyors, és mégis halott.

Természetesen arról szó sem lehet, hogy az idő kerekét visszafordítsuk s a kézisajtó vagy pláne a kódex-másoló toll és ecset korszakát kívánjuk vissza. Azon már túl vagyunk. Morrisék Angliában a múlt évtizedben tettek ugyan kísérletet a kézisajtóval, — emésztően gondos kézimunkával könyveket állítottak elő; alkotásaik valóságos műremékek, de lassú, fáradságos és drága munka termékei. Már pedig korunkban, a nagy diadalokat élő technikai találmányok korában, a gyorsaság és olcsóság előnyeiről lemondani nem lehet.

Nincs más hátra, mint megalkudni a körülményekkel. Látjuk, hogy a gépek működése a mai szociális helyzetből kifolyólag nélkülözhetlen, ennél fogva úgy kell fordítani az ügyön, hogy a kéz tervező és rendező irányítása mindig vezető szerepet játszszen. A gépekkel szemben az ember tevékenysége ne sablonszerű, szolgai, hanem uralkodó legyen. Azaz a mai nyomdásznak is feladata elsajátítani a művészi alkotások titkát, esztetikai törvényeit, s azok segítségével teremtő egyéniséggé fejlődni.

A nyomdászat esztétikájának megismerése nem is olyan nehéz, mint a hogy azt sokan gondolják. A moderneknek nevezett e nemű alkotások összes titka a XV. században már csaknem közismert volt. Morristól kezdve Otto Huppig minden nyomdászati szépet az ősnymtatványoktól vettünk kölcsön. Vagy csináltak-e valaha szebb nyomtatott könyvet, mint Guttenberg századában? Az irott kodexek pompás szépségei várták a nyomdászatot készen. Akkor a papír lágy volt és mégis tartós, sztruktúrája is kedves, tónusa meleg; a nyomdafesték erőteljes, a betűtípus határozott és a nyomtatás képe kerekded egész; a sorok, a kezdőbetűk s a kísérő metszetek teljes harmoniába olvadtak össze. Bizony, jobb mestert a szép könyv ideáljához ennél nem lelhetnénk.

Sajnosan igaz ugyan, hogy a kik nálunk e tárgy iránt érdeklődnek, műszeretők és nyomdászok, vajmi kevés alkalommal láthatnak ilyen szép régi könyveket a hosszabb időt igénylő tanulmányozás pedig csaknem ki van zárva. Lipcsében a könyvnek külön muzeuma van, Londonban a British Museum, Párisban a nemzeti könyvtár állandó természetű gazdag sorozatban mutatja be a könyvnyomtatás és könyvdíszítés iparművészetét. Nálunk nagy könyvtárainknak kiállítási termők sincsen. A hol tehát anyag volna, vagy a kinek gondoljai közé tartoznék (iparművészeti muzeum, muzeumi-, egyetemi-, akadémiai-könyvtár), ott sem lehet tanulmányozás céljára megfelelő anyagot könnyű szerrel találni.

Remélhető azonban, hogy valamikor e tekintetben is változás lesz. Valamelyik intézet majd csak adoptálja ezt az árva iparművészeti ágat. És akkor mindenki számára nyilvánvalóvá válnak azok a tanulságok, a melyeket most csak írásban vagyunk kénytelenek közölni, nehezen hozzáférhető régi könyvek példái után.

Tegyük föl tehát a kérdést: minő elvek szerint kell eljárunk a nyomdászat iparművészetének gyakorlásánál, hogy a betűk, a betűtestek és díszek a stilszerű szépség kánonjának megfeleljenek?

Első fő elve az iparművészetnek a célszerűség. Ugyanez kell hogy álljon a nyomdászatra nézve is. Célszerű legyen a betű és annak kapcsolata: a sor, azaz a könnyen olvashatóság az első kellék. A formák egyszerűsége teszi fölismerésre és megjegyzésre alkalmassá a tipust. És csak az a hasznos könyv, a melynek betűi nem nehezítik meg az olvasó és író érintkezését. A talányos és értelmetlen kompozíció talán sehol sem

boszúlja meg annyira magát, mint itt. Másodszor azonban a szem előtt tetszetőssé is kell tenni a nyomdászati terméket. Tehát nem elég a betűk formáira és azok egymás közötti arányosságára ügyelni, hanem a betűk sorakoztatva, a sorok oldalba szedve is egy egységes egész hatását kell hogy keltsék. Minden nyomtatandó papir felülete rendesen téglalap. És a régi mesterek hatásának egyik kulcsa az, hogy számoltak a papir ez alakjával s betűket, nyomdadájszt és illusztrációt egy téglalapon belül rendeztek el harmonikusan, úgy hogy a betűk náluk nem élnek különálló életet, nem csoportosúlnak csupán csak szavakban, hanem, mint jó közkatonák, az egész érdekét szolgálják.

Az oldalnak van társa is, valóságos házastársa, a kivel szakadásig egybefűzetik, t. i. a szemközti oldal. Ezeknek a rendezett viszonya szintén jelentős részét képezi a nyomdászati szépnek. Igazodás a kettő közt legalább is annyi szükséges, mint a jó házasoknál. A két oldal közül egyik se üsse a másikat; egyik se beszéljen nagyobb hangon, mint a másik; se ne öltözködjék cifrában; hanem békés, egyetértő és harmonikus életet éljenek. A szép könyvben, bárhol nyissuk is ki, mindenütt ilyen házaspárra kell akadnunk.

Rövidre fogott szavakkal szólva, a nyomdászat iparművészeténél a stilszerűség követelménye tehát az, hogy tökéletesen harmonizáljon és pedig 1. rendeltetésével, céljával, 2. részleteiben, 3. részleteiben az egészszel és 4. a technika az anyaggal.

Ha önálló studiumok kapcsán minden magyar nyomdász vérebe megyen át a stilszerű művészet ismerete, nem féltjük jövőjét a magyar nyomdászat iparművészetét a géptől, — legfeljebb csak a közönytől. Gutenberg szelleme lebegjen fölöttünk!

